

Deskundigen blikken terug

Vlaams Bouwmeester

Expertengroep 2021-2026

De expertengroep en de Vlaams Bouwmeester (van links naar rechts): Annelies De Nijs, Glenn Lyppens, Erik Wieërs, Maarten Liefvooghe en Aglaée Degros. © Katrijn Van Giel

Sedert 2017 is het bouwmeesterschap drieledig: de Vlaamse Bouwmeester en het Team worden geflankeerd door een expertengroep, die wordt ingezet voor strategische visievorming. De vier deskundigen worden, net als de Vlaamse Bouwmeester, aangesteld voor een periode van vijf jaar. Het is de Bouwmeester zelf die na een call de leden voordraagt. Elke expertengroep blijft bijgevolg aan zet tot een nieuwe Bouwmeester is aangesteld en een ambitienota heeft gepubliceerd. De leden van de expertengroep 2021-2026 blikken terug op de voorbije jaren en wijzen uitdagingen aan voor de toekomst van het bouwmeesterschap.

Aglaée Degros: 'Het bouwmeesterschap speelt een toonaangevende rol in het succes van en de waardering voor de Vlaamse hedendaagse architectuurproductie. De Bouwmeester en zijn team liggen mee aan de basis van een buitengewoon rijk architectuurveld, zowel door publieke opdrachten breed toegankelijk te maken voor ontwerpers, als door opdrachtgevers te ondersteunen bij het formuleren van ambities en de opmaak van projectdefinities.

De voorbije jaren heeft Erik Wieërs zijn mandaat vooral in het teken geplaatst van de consolidering van het bouwmeesterschap. Bouwmeester en team werkten daarbij als een ondeelbare eenheid. In die constellatie werd de Open Oproep procedure aangepast, werd in het kader van het samenwerkingsverband Labo Ruimte de woonproblematiek ruimtelijk gekaderd en werd de kwestie 'dorpelijkheid' geagendeerd via de productie van films, maquettes, foto-essays en ontwerpelijk onderzoek.

Vanuit een focus op het collectieve werd het Vlaamse grondgebied tijdens dit mandaat steeds benaderd als een habitat waar leven kan gedijen, eerder dan als een voorwerp van speculatie. De Bouwmeester en het team hebben de gemeenschap gevierd. Ze hebben de huidige sociaal-economische uitdagingen benaderd vanuit het belang van gedeelde ruimte – denk aan het traject Leefbuurten, of de aandacht voor de werking van kwaliteitskamers als bewakers van de ruimtelijke kwaliteit en collectieve dimensie van publieke projecten. De projectbegeleiding getuigde van een ruimtelijke en architecturale visie die levenskwaliteit vooropstelt eerder dan economische winst. Een Bouwmeester moet ongetwijfeld goede relaties onderhouden met beleidsmakers en administraties, maar moet anderzijds een zekere weerstand aan de dag leggen en gangbare systemen en handelwijzen in vraag stellen. De volgende Bouwmeester moet een bruggenbouwer zijn, maar ook thema's durven agenderen waarover niet altijd eensgezindheid bestaat: de Bouwmeester als 'luis in de pels' – dixit b0b Van Reeth. In Vlaanderen moeten immers enkele ruimtelijke en sociaal-ecologische thema's in het vizier komen die niet altijd door het economische beleid worden erkend: de Brusselse rand, de luchthaven van Zaventem, de haven van Antwerpen en de PFAS-vervuiling, de klimatologische gevolgen van ondoordacht ruimtegebruik en verharding, maar ook en vooral de ruimtelijke gevolgen van de vergrijzing. Ontwerpers dragen hierin een zware verantwoordelijkheid.

Er wachten dus heel wat sociaal-ecologische uitdagingen, ook al stellen beleidsmakers soms andere prioriteiten. Enkele steden-

bouwkundige reflexen die we van het modernisme hebben geërfd zullen op de schop moeten: de dienstbaarheid aan koning auto, het technosolutionisme, het vooruitgangdenken en het verwarren van comfort met levenskwaliteit. Het zal erop aankomen, een architectuur en stedenbouw te verdedigen die inzetten op leefbaarheid, voor iedereen, op een gezonde manier en... binnen de grenzen van de planeet.'

Agl e Degros is vennoot van het ontwerp- en onderzoeksbureau Artgineering. Ze is tevens professor en hoofd van het Institute of Urbanism, TU Graz.

Annelies De Nijs: 'Het Team Vlaams Bouwmeester verlegde in de afgelopen jaren heel wat kleine en grotere steentjes in de rivier. Vele houden verband met het continu herstructureren en in vraag stellen van de verschillende instrumenten. De Open Oproep vereenvoudigen, verscherpen en tegelijk laten stroken met de huidige wetgeving is daarvan slechts  en voorbeeld. Het was zeer verrijkend dit proces te kunnen volgen en inzicht te krijgen in de uitdagingen die gepaard gaan met kwaliteitszorg binnen het rigide administratieve kader van overheidsopdrachten. Het wierp meteen een ander licht op de verschillende aspecten van publiek opdrachtgeverschap, wat voor een ontwerper natuurlijk uitermate interessant is.

Ook meer inhoudelijk werden er uitdagingen aangegaan. Zo kwam de schaal van het dorp, in al zijn facetten, onder de loep te liggen. Het nadenken over 'dorpeijkheid' vormde de afgelopen jaren een rode draad in de werking. Het belang van kwalitatieve publieke ruimte in relatie tot de landschapelijke identiteit van het dorp stond hierin centraal. Door aandacht te hebben voor alle facetten van de open ruimte, met de huidige klimaatuitdagingen, ontharding en de mobiliteitsshift als centrale thema's, wordt de dorpsruimte meer dan de toevallige samenloop van infrastructuren die ze vandaag vaak is. Het structureel inzetten op een ontwerpvisie en -coherentie binnen deze context zorgt niet enkel voor een enorme kwaliteitswinst, maar ook voor een verbeterde waterhuishouding,

een ecologisch netwerk en ontmoetingsmogelijkheden op schaal van het dorp. Deze focus op dorpse kwaliteiten en kansen zorgt ervoor dat de impact van de Bouwmeester reikt tot in het hart van de dagelijkse leefomgeving van een groot deel van de burgers. En dat is zeker meer dan een mooie verdienste.

Ook tijdens het volgende mandaat zullen de uitdagingen aanzienlijk en soms moeilijker te behappen zijn. In het huidige politieke, economische, ecologische, sociale klimaat kunnen doordachte projectvisies mee de basis vormen van een robuustere samenleving. De kracht van visievorming op verschillende schalen is immers niet te onderschatten. Wanneer diverse uitdagingen samenkomen als kansen in een duidelijk ruimtelijk toekomstverhaal, kunnen er opnieuw enkele steentjes verlegd worden in de woelige rivier. Het wordt uitkijken naar de verdere uitbouw van de voorbeeldprojecten en complexe onderzoekstrajecten door het Team Vlaams Bouwmeester.'

Annelies De Nijs is zaakvoerder en projectdirectrice van het ontwerp bureau Atelier Horizon.

Maarten Liefoghe: 'Het Vlaamse bouwmeesterschap bestaat behalve uit de Bouwmeester met een tijdelijk mandaat ook uit een vast Team Vlaams Bouwmeester van een vijftiental medewerkers – en dan is er sinds 2017 ook nog een 'expertengroep' als derde been van de institutionele configuratie. Opeenvolgende bouwmeesters geven verschillende gezichten en invullingen aan het ambt en leggen andere werven en klemtonen op tafel. Het team bouwt kennis, ervaring en geheugen op over een groeiende reeks thema's, over de eigen tools voor kwaliteitsbemiddeling en publiek spreken, over het wetgevend kader, maar ook over het samenwerken met en adviseren van beleidsmakers en administraties enerzijds en een steeds gedifferentieerder veld van ontwerpers anderzijds. De taak van de – eveneens vijfjaarlijks wisselende – expertengroep is meervoudig: meewerken aan de strategische visie van de Bouwmeester, toezien op de kwaliteit van het werk, mee bouwen aan het draagvlak van de instelling, en een algemene klankbordfunctie.

De benaming 'expertengroep' dekt de lading niet goed. Ze lijkt te suggereren dat dit derde been de plaats is waar de deskundigheid zit, maar die zit vooral in de andere zijden van de driehoek, en meer nog groeit ze in alle uitwisselingen die het Vlaamse bouwmeesterschap advies na advies en project na project aangaat in andere driehoeksverhoudingen. Het hele bouwmeesterschap is immers een oefening in het telkens opnieuw herdefiniëren van architectuur als zaak van publiek belang. Dat veronderstelt een voortdurend heen en weer bewegen tussen de ambities van beleidsmakers enerzijds en de vaardigheid en het streven van verschillende ontwerpers anderzijds, met oog voor stakeholders, middenveldspelers, wetenschappers, critici...

Deskundigheid inzake architectuur en de complexe ruimtelijke vraagstukken van vandaag en morgen moet gezocht en gecultiveerd worden in de breedte van de bouwcultuur – zoals ook de Verklaring van Davos het stelde – maar ook binnen uitwisselingen tussen oninwisselbare partijen. Het bouwmeesterschap als slimme draaischijf dus, met een eigen gezicht en verhaal – en de expertengroep als plaats om geregeld stil te staan bij hoe die draait, zoiets. Nu er in ons land en op tal van andere plaatsen in Europa steeds meer ervaring beschikbaar is over "design governance", is het goed dat het Team Vlaams Bouwmeester de afgelopen jaren ook zijn weg vond naar de halfjaarlijkse Europese bijeenkomsten over architectuurbeleid (EDAP en ECAP). Meer peer-to-peer uitwisseling met bouwmeesters, kwaliteitskamers, en andere ontwerpende "beleidsfluisteraars", ook binnen ons land, kan de (meta-)expertise van het bouwmeesterschap de komende jaren alleen nog versterken.'

Maarten Liefoghe is professor architectuurtheorie, -geschiedenis, en -kritiek aan de Universiteit Gent.

Glenn Lyppens: 'Ik koester mijn deelname aan deze expertengroep in een bijzonder boeiend tijdsgericht. In 2019 vierde het Vlaamse bouwmeesterschap zijn twintigjarige bestaan, wat onze bijeenkomsten in het teken stelde van reflectie over zowel de historiek als de toekomst van het ambt

en zijn instrumenten. Erik en zijn team – een geoliede en professionele machine met indrukwekkende expertise – legden onder meer de focus op de herijking van de internationaal gerenommeerde Open Oproep procedure. De kracht van deze procedure schuilt in haar vermogen om zich voortdurend aan te passen aan een wereld waarin ruimtelijke vraagstukken steeds complexer worden en de druk op het architectenberoep toeneemt. De discussies over wedstrijd-documenten en erelonen waren dan ook bijzonder zinvol. Dat de Open Oproep toegankelijker is geworden voor zowel jonge ontwerpers als lokale besturen, zal hopelijk binnen afzienbare tijd blijken.

Daarnaast nam Erik het bouwmeesterschap over in een turbulente periode, na Leo Van Broeck, die met succes het debat over ruimtelijke en ecologische kwaliteit op de agenda zette, maar daarmee ook de nodige polemiek en verdichtingsaversie opriep. Erik koos voor een meer verbindende aanpak en zette via sensibiliseringstrajecten belangrijke stappen om de negatieve connotatie rond de bouwshift te helpen keren. Hij bracht laagdrempelige verhalen over dorpse identiteit, en liet zien hoe dichter bij elkaar wonen niet hoeft te betekenen dat die identiteit verloren gaat of dat cohousing de norm wordt.

De volgende Vlaamse Bouwmeester(es) staat mijns inziens voor een cruciale opdracht: het bouwmeesterschap en visies rond een circulaire bouwshift nog sterker verankeren binnen het bredere beleidsveld. Een proactievare benadering van lokale besturen en sociale woonmaatschappijen is daarbij essentieel. Meer intensieve samenwerking met bijvoorbeeld de provincies, het geven van periodieke infosessies en roadshows, alsook een effectiever gebruik van sociale media, kunnen helpen om de instrumenten én realisaties van het bouwmeesterschap toegankelijker te maken voor de vele (nieuwe) lokale politici, ambtenaren en andere stakeholders die daar vandaag nog onvoldoende mee bekend zijn.'

Glenn Lyppens is adviseur Wonen en Architectuur bij de Provincie Antwerpen en gastdocent aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst.